

Tornar al bosc

Les feines dels
bosquerols

Josep Cot i
Antoni Gimeno
Il·lustracions de
Judit Roma

Sidillà

Edicions Sidillà SL
Carrer Catalunya, 4
La Bisbal d'Empordà 17100
info@edicionssidilla.cat
www.edicionssidilla.cat

© dels textos: Josep Cot i Antoni Gimeno

© Il·lustracions: Judit Roma

© d'aquesta edició: Edicions Sidillà

Idea original: Edicions Sidillà

Disseny: J. Pujadó

Correcció: Xavier Cortadellas

Primera edició: gener 2019

L'edició d'aquest llibre ha obtingut una subvenció de la Diputació de Girona

Diputació de Girona

ISBN: 978-84-949281-0-9

Dipòsit legal: GI 1757 2018

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment aquest llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO: 932720445 o cedrocat@cedro.org

JOSEP COT I ANTONI GIMENO

Tornar al bosc

Les feines dels bosquerols

Il·lustracions de Judit Roma

edicions
Sicília

LA BISBAL D'EMPORDÀ, 2019

Índex

9		Introducció
12		1.- Gent de bosc
16		2.- Viure al bosc
16		2.1 Treballar prop de casa
18		2.2 Treballar una setmana lluny de casa
22		2.3 Llarga temporada
25		2.4 Llarga temporada en família
32		2.5 Aprenents de bosquerol
35		2.6 Horaris i tecs
42		3.- Aprofitament dels arbres
42		3.1 Els arbres
58		3.2 Arbustos i altres
65		4.- Tractes són tractes
71		Cavall Bernat, de Joan Amades
73		5.- El guardabosc
78		6.- Neteja del bosc
79		6.1 Fer gavella per a forns de calç
81		6.2 Fer feixina per a teuleries
82		6.3 Fer formigons per adobar els camps
84		6.4 Fer feixos per als forns de pa
90		6.5 Fer escombres
92		6.6 Soques de bruc per fer pipes
96		6.7 Carbonet
97		6.8 Anar a fer llenya

100		7.- Talladors o picadors
102		7.1 Les eines
104		7.2 La feina dels talladors o picadors
108		7.3 Serradors
109		7.4 Quadrejadors i serrabigaires
110		7.5 Arrossegar
117		7.6 Estellar i tallar llenya
119		La destal perduda, de Pep Coll
121		7.7 Les pinyes del pi negre
123		8.- Extraccions al bosc
123		8.1 El suro
124		8.1.1 Tractes
125		8.1.2 Treure el suro
128		8.1.3 Utilitat del suro
128		8.2 L'escorça
135		8.3 El roldor
136		8.4 La ruscla
137		9.- Elaboracions al bosc
137		9.1 El carbó
139		El carboner a casa seva és un rei, de Joan Amades
143		9.1.1 Temporada
144		9.1.2 Tractes
147		9.1.3 Localització de les places
148		9.1.4 La barraca
152		9.1.5 Criteris de tala
153		9.1.6 Tallar la llenya
157		9.1.7 Adequació de les places
159		9.1.8 Transport de la llenya a les places
160		9.1.9 Construcció de la pila
165		9.1.10 Pila de soques d'alzina

166		9.1.11 Dimensions de la pila
167		9.1.12 Escalfar i encendre la pila
169		9.1.13 Alimentar i coure la pila
170		9.1.14 La feina del piler amb la pila encesa
173		9.1.15 Rescaldar la pila i treure el carbó
175		9.1.16 Triant el carbó
176		9.1.17 Pesada i transport del carbó
178		9.1.18 Pila tortosina o de bandúrria
179		9.2 La pega
180		9.2.1 Les teies
181		9.2.2 Tractes
182		9.2.3 Elaboració de la pega
182		9.2.4 El forn de pega
184		9.2.5 El procés
187		A Capmany són pegaters, de Joan Amades
188		9.2.6 L'oli de ginebre
189		9.3 Les dogues
190		9.4 Els rodells
191		9.4.1 Temporada
191		9.4.2 Tractes
193		9.4.3 Les eines
193		9.4.4 Les feines
195		10.- Manufactures que es fan en part al bosc
196		10.1 Les culleres i altres estris de boix
196		10.2 Les corbes
197		10.3 Les forques
199		10.4 Els esclops
203		L'escloper i el comerciant, de Sol Gasch
205		11.- Recol·lecció
206		11.1 Els pinyons

207		11.1.1 Fer caure les pinyes
211		11.1.2 Treure els pinyons
214		11.1.3 Resseguir
218		11.2 Les castanyes
220		11.3 Les glans
222		11.4 Plantes remeieres i herboristes
227		11.5 Els bolets
230		11.6 Les tòfones
233		11.7 El ginebró
234		11.8 A més a més
237		12.- El transport
237		12.1.1 Transport a bast
241		Els cinc ases, d'Albert Jané
242		12.1.2 Transport amb carro
249		Qui és el més llest? d'Albert Jané
250		12.1.3 Transport amb camió
251		12.2 Els raiers
253		12.2.1 Tractes i temporada
253		12.2.2 El barranqueig
255		12.2.3 L'estisorada
256		12.2.4 La construcció del rai
257		12.2.5 El viatge
261		12.2.6 L'espardenyar
262		Cançó del raier, de Jacint Verdaguer
264		13.- Gent de bosc. Informants
269		14.- Dites i refranys
269		14.1 Refranys
271		14.2 Locucions i frases fetes
274		15.- Les eines
283		16.- Glossari
290		17.- Bibliografia

Introducció

En aquest treball hem volgut donar la veu a totes aquelles persones que han tingut un tracte directe amb el bosc. Sempre que ens ha estat possible hem tret la informació de primera mà, parlant amb persones que havien fet la feina de què parlem. En altres casos hem rebut la informació de gent que ha viscut del bosc indirectament, a través de pares, avis, oncles o veïns, que ha vist fer determinades feines o que hi ha participat poc.

Hem pogut parlar amb més de seixanta persones que directament o indirectament coneixien aquestes feines. Ens ha interessat tant la manera com la feien com el dia a dia al bosc, les seves vivències, el que menjaven, els seus costums...

En certes tasques, però, no ha estat possible connectar ni amb els uns ni amb els altres. Aleshores hem anat a buscar les fonts documentals en llibres, revistes, publicacions, reportatges... Per completar la nostra recerca.

Parlar amb persones de contrades diferents ens ha confirmat que el català és una llengua viva i molt rica, tant en el seu

vocabulari com en les seves expressions. Així una mateixa eina o feina pot rebre diferents noms segons el lloc.

Igualment la manera de fer pot variar d'un poble a un altre, i els tractes, tot i que segueixen un mateix patró, poden presentar petites diferències.

Mentre anàvem fent el nostre treball de camp, ens hem adonat que una gran majoria de les persones que vivien en el medi rural havien tingut una relació més o menys directa amb el bosc. A més dels professionals que en vivien, hi havia qui en treia diferents productes, ja sigui per al consum domèstic, llenya, bolets, fruits, herbes remeieres... o per guanyar-se un sobresou.

Per estructurar el treball hem agrupat els diferents oficis i tasques tenint en compte el producte:

- Productes que es treuen del bosc, com la llenya, la fusta, el suro...
- Productes que s'elaboren al bosc, com el carbó, la pega, els rodells...
- Productes que en part s'elaboren al bosc, com els esclops, les dogues, les forques...
- La recol·lecció, com els bolets, els fruits, les herbes...

Aquesta classificació no té cap pretensió, però a nosaltres ens ha anat bé. Alguna classificació havíem de fer. La quantitat i la diversitat de feines i el fet que molts bosquerols fessin més d'una de les feines de què parlem ha dificultat que poguéssim posar-les en un o altre apartat. Pensem per exemple en els talladors: la seva feina era abatre els arbres i treure'ls del bosc, però molt sovint també —depenia dels tractes— els havien de pelar i quadrejar. En aquest darrer cas, hauríem de parlar d'un producte elaborat.

Avui gran part de les matèries primeres que s'extreien del bosc venen de fora. Els oficis que generaven ja no tenen raó de ser. Pensem, però que cal conservar el record que encara tenen moltes de les persones que han viscut del bosc.

3. Aprofitament dels arbres

En els boscos catalans bàsicament trobem pi i alzina, però també, segons les zones, roures, castanyers, faigs... La varietat dels arbres d'un bosc depèn del seu enclavament, si són obagues o *soleies*, si és zona seca o humida, la seva altitud i la morfologia del terreny. Cada arbre té les seves característiques. Marquen la utilitat que tindrà per a l'home.

Fa més fressa un arbre que cau que un bosc que creix.

3.1 Els arbres

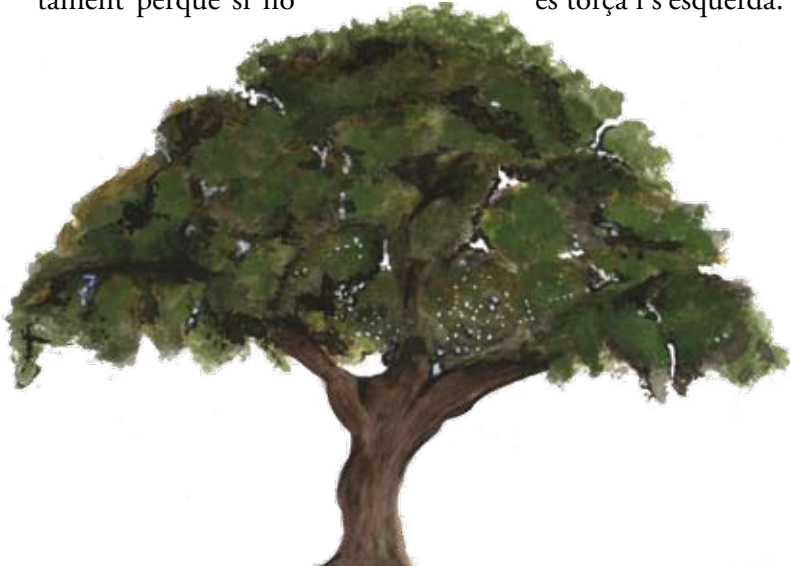
A continuació oferim algunes característiques dels arbres i arbustos que citem al llarg del treball.

Alzina (*Quercus ilex*)

És un dels arbres més característics i abundants a Catalunya. El podem trobar tant en terres aspres com en zones humides, en terra baixa o en mitja muntanya. La fusta d'alzina és pesant, compacta i molt dura. S'ha de deixar assecat molt lentament perquè si no es torça i s'esquerda.

Era el combustible més valorat per fer-ne carbó i per cremar a la llar. Era utilitzada en torneria, construcció de carros i per fabricar mànecs d'eines. També s'aprofitava el seu fruit, la gla, per alimentar el bestiar.

Llenya d'alzina, vi de sarment,
oli d'oliva, i pa de forment.

Alzina surera (*Quercus suber*)

Forma boscos clars anomenats suredes, a les terres baixes, sobretot del litoral, en terrenys silicis. A Catalunya sobretot en trobem a les comarques de l'Empordà i la Selva. Molt semblant a l'alzina. Té l'escorça esponjosa, molt espessa i crivellada, el suro. S'explota bàsicament per a l'extracció del suro. La fusta s'ha utilitzat en torneria i en les drassanes. També se'n feia carbó. El seu fruit, la gla, s'utilitzava per alimentar el bestiar.

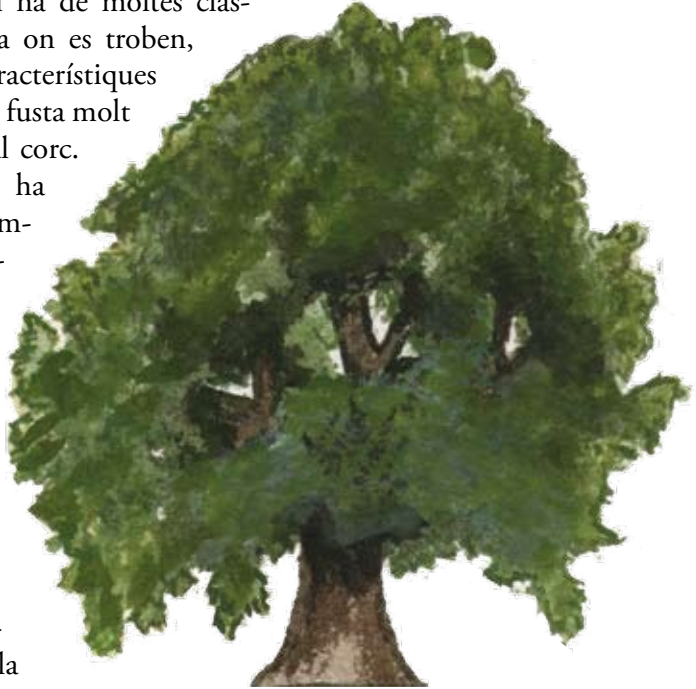
A la Jonquera carretades de músics,
i a Agullana carretades de suro.

Roure (*Quercus*)

De roures n'hi ha de moltes classes segons l'alçada on es troben, tots ells tenen característiques semblants. Són de fusta molt dura i resistents al corc. Tradicionalment ha estat la fusta més emprada en la construcció de les masies: bigues (cairats), portes, finestres... així com en gran part del mobiliari i per a mànecs i altres eines pel camp. Ha estat la matèria primera en la indústria naval, molins fariners, premses i botes, entre d'altres. També s'ha utilitzat per a la producció de carbó. El seu fruit, la gla, ha servit d'aliment pel bestiar.

Un cop de destrat
no fa caure un roure.

Castanyer (*Castanea sativa*)

El podem trobar conreat o naturalitzat en zones fresques i plujoses. A Catalunya es troba sobretot al Montseny i les Guilleries, les comarques de la Selva i d'Osona, tot i que en podem trobar en menor quantia en altres zones. La seva fusta és dura i flexible. S'utilitzava per fer botes de vi, perxes i rodells per caixes. El seu fruit és molt preat.

Per Sant Sever,
batre el castanyer.
I el noguer també.

Pi

Hi ha més d'un centenar d'espècies de pins distribuïdes per l'hemisferi nord, algunes de les quals es fan espontàniament a Catalunya.

A pi xic escala no cal.
Si cal, du-l'hi.

Pi blanc (*Pinus halepensis*)

És present en boscos secs de tipus mediterrani. A Catalunya es troba des del nivell del mar fins a un màxim de mil dos-cents metres d'altitud. La seva fusta és de gra fi. Si l'arbre és ben format s'aprofitava a la fusteria, si no, per a la fabricació de cel·lulosa, aglomerats o caixes, encofrats i palets. L'escorça, ha estat aprofitada per extreure'n tanins. Del seu brancatge se'n feien feixos per als forns de pa.

Escorça cremada,
Escorça corcada.

El pi pinyer (*Pinus pinea*)

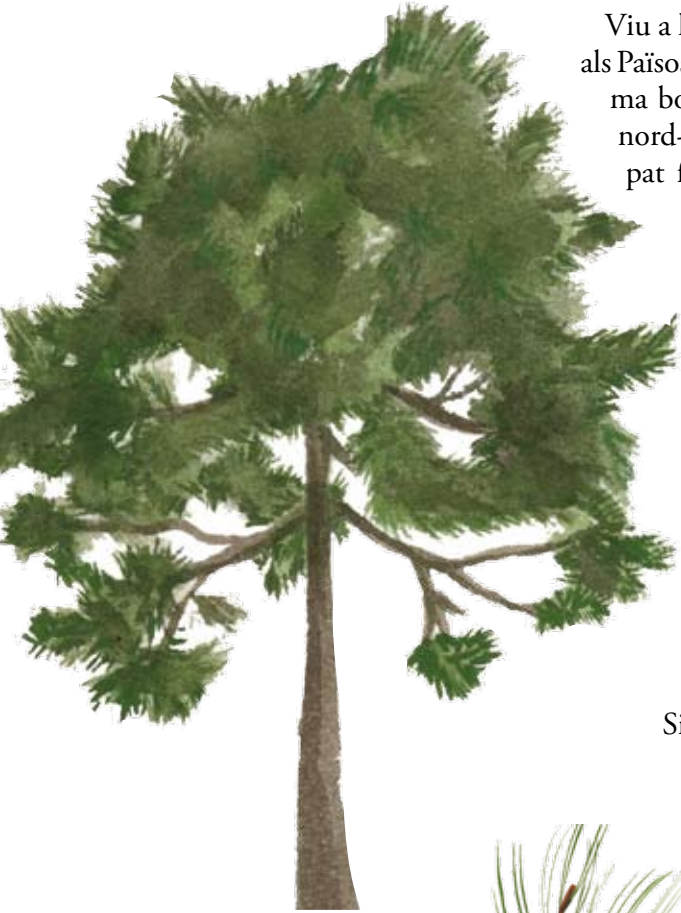

Molt típic de la zona mediterrània, on el podem trobar des del nivell del mar fins a uns mil metres. Resisteix molt bé la sequera. La fusta és lleugera i flexible. S'havia utilitzat per a la fabricació de travesses de tren, per a la construcció i per a l'obtenció de cel·lulosa, per a l'embalatge i per a la construcció de vaixells. La producció de pinyes, per obtenir-ne els pinyons era molt apreciada, fins al punt que en alguns boscos comptava més aquest aprofitament que l'obtenció de fusta. De les soques que quedaven a bosc se'n feien teies i del seu brancatge feixos per als forns de pa.

Per Sant Martí, la pinya cau del pi.

Pinastre (*Pinus pinaster*)

Viu a la terra baixa. És escàs als Països Catalans, només forma boscos a les comarques nord-orientals del Principat fins als mil dos-cents metres. De tronc llarg, fort i força recte. La seva resina era utilitzada per fer la trementina. S'utilitzava també per a mobiliari, construcció i eines.

Si bona casa et vols fer,
talla la fusta al gener.

Pinassa (*Pinus nigra*)

Es troba a partir dels cinc-cents metres d'altitud, en els vessants pirinencs occidentals i en els altiplans centrals de Catalunya. Té la fusta dura i pesant, i puja més dret. S'utilitzava per a la construcció d'edificis: bigues (cairats), puntals i llates, per a la indústria naval i per a embalatge. A vegades, tot i que no era usual, se n'havia extret la resina.

La bona fusta per obrar,
pel setembre l'has de tallar:
Per la lluna nova talla la soca
i per la lluna vella talla l'estella.

